

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
У двох частинах
Частина 2

(Суми, 19 травня 2017 року)

Суми
2017

прийшла в довгій сукні. Німці почали глузувати і щоб впевнитись, що це її дитина, змусили її годувати хлопчика своїм молоком. Але незрозуміло чому хлоп'я не брало Марії грудей, воно їх випльовувало. Німці подумали, що це не її дитина. На допиті весь час була лікар Проскурова. Лише вона змогла переконати німців, що Толік – це дитина Марії. Проскурова приймала роди у Марії.

Коли Гаврики жили «на будці», то біля них жили два німці і один австрієць. Австрієць давав дітям консерви, тільки прохав, щоб нікому про це вони не говорили.

Коли повернулась Червона Армія, то в село в'їхали радянські машини, їх було складно не впізнати, вони були вищі від німецьких. В хаті Марії були два радянські офіцери - Женя Парасенко, Наталія Ращина. Марія Червоній Армії прала речі та сушили на грубі, яка була в садку. За це наші солдати подарували дівчині чотири бруска мила, бо до цього вони прали крейдою.

ТОЛОК Т.

(науковий керівник – к. і. н., доц. *В. А. Нестеренко*)

ІСТОРІЯ ЖИТТЯ ТОЛОК НІНИ ВАРФОЛОМІЇВНИ*

Толок Ніна Варфоломіївна народилася 1 грудня 1937 року в селі Васиївка Лебединського району Сумської області. Після війни закінчила 4 класи молодшої школи, а потім покинула навчання, бо мала доглядати за малою сестрою.

Мати, Голуб Улита Сильвестрівна, закінчила 4 класи. До голодомору працювала в колгоспі, а потім почала працювати на

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».

спиртзаводі. Батько, Толок Варфоломій Сергійович, не мав ніякої освіти. В сім'ї було п'ятеро дітей. Усі дівчата. Остання дитина народилася після війни.

Народилася після голодомору, але мати розповідала про ці страшні роки. Як зазначалось раніше, жінка перейшла працювати на спиртзавод, де переганяли крупчатку, пшоно, зерно. Це був штучний голод. На вулиці було багато трупів. Для того, щоб вижити, чоловіки забивали пшоно в гільзи (в апараті) навмисне не перемішували, щоб застрягало в апараті. Вночі пекли млинці. Пшоно, борошно нишком ховали у взуття, за пазуху. Все намагалися проносити тишком. Охорона знала про це, але не розповідала керівництву. Керівництво говорило, щоб люди не брали того пшона, бо воно отруєне. Але це було не так. Треба було дбати про себе й родину. На щастя, сім'я пережила цей геноцид.

Коли почалася війна, Ніна Варфоломіївна була ще дитиною, але цей період запам'ятався. Старша з сестер, Маруся, вивчившись на тракториста, записалася їхати на Кавказ, а звідти пішла на війну. Вона стала зенітницею. Іншу сестру, Дусю, забрали до Німеччини. Під час війни загинув через хворобу батько. Мати вдруге вийшла заміж за Голуба Володимира Степановича. Він працював у робочій армії (трудоармія). Ремонтував солдатам взуття під час війни, рубав дрова на кухню.

Вся Україна була окупована. Проте сім'я не покинула домівку. У хаті залишалися троє: мати і дві дочки (Ніна Варфоломіївна і Надія Володимирівна). Німці заходили до хати кілька разів. Як вони себе поводити? Ніна Варфоломіївна говорить, що поведінка залежала від людини. Першого разу, коли німці зайшли до хати, побачили дітей, які сиділи на печі і плакали. Вони поводитися дружньо. Стало зрозуміло, що це не ті люди, які борються за певні принципи й ідеали. Це - прості солдати, які виконують наказ. Вони пригостили дітей

цукерками, показували фото своїх рідних. В цей момент вони були не солдатами ворожої армії, а батьками таких же дітей, які чекала на них вдома. Іншого разу прийшовши німці вигнали всіх з хати в окопи. В хаті залишили безлад. Вони вже відступали, тому нічого не брали.

Про партизанів Ніна Варфоломійвна не чула, а може просто не пам'ятає.

Запам'ятався відступ ворожої армії. Під час війни сім'я проживала в Новосільському, неподалік Василівки. Василівка була у вогні. Снаряди летіли понад хатою. Від них лунав сильний свист. Мати розповідала, що то стріляла Катюша. Німці її дуже боялися. Також були чутні зенітки, які збивали літаки. Ворог був переможений, але багато жител спалено.

Всі з сім'ї додому повернулися живі. Люди були щасливі, що настала перемога. Проте багато односельчан додому так і не повернулися. Після війни почалася праця в колгоспі. Відповідної техніки не вистачало, все робили своїми силами.

Одна з сестер, Надія, пішла до школи. Діти збиралися в одній хаті і читали, так як підручник був один на весь клас. Тому Ніна Варфоломійвна пішла до школи вже з певними навичками читання. Взимку було холодно. Взуття було погане, школа майже не опалювалася, було холодно. Була цікава гра «Мала купа не велика, давай ще одного чоловіка». Діти лягали на сніг один на одного, будуючи «живу піраміду».

1946-1947 року через неврожай родину застав голод. Мати пішки ходила в Лебедин (25 км від села) і щось купувала. Вранці йшла, а поверталася ввечері. Їли один раз на день. Приносила й картопляний крохмаль, аж чорний, і готувала з нього кисіль (було дві кози, які давали молоко). Їли квасоллю, варили з неї суп. Батько був майстром на всі руки, тому, коли в колгоспі ремонтував щось, йому платили пшоном, борошном, що також допомагало родині пережити скрутні часи.

Подальша доля родини склалася так, що лише Ніна Варфоломійвна залишилася в батьківській хаті. Сестри пороз'їжджалися по всій Україні. Дуся і Надя переїхали до Криму (Ялта), Маруся вийшла заміж, працювала в колгоспі в селі Помірки. Молодша сестра вивчилася на медсестру, працювала на китобійному кораблі, де познайомилася з своїм майбутнім чоловіком. Він литовець, тому Галина переїхала і нині проживає у Литві. Ніна Варфоломійвна все життя пропрацювала в колгоспі. Нині проживає у Сумах. Зв'язок підтримується лише з молодшою сестрою, з іншими сестрами листувалися рідко. Дві з них померли, доля іншої (Дусі) невідома.

ТУРЧИН О.

(науковий керівник – к. і. н., доц. В. А. Нестеренко)

СПОГАДИ ПРО ВОЄННИЙ ПЕРІОД*

Турчин Ганна Олександрівна народилася в 1937 році в с. Комиші Охтирського району. Навчалася в Комишанській школі, де закінчила 7 класів, потім ще 3 роки навчалася у вечірній школі. Має одну сестру. Батьки ніде не працювали мали, 50 соток землі, тримали домашнє господарство (курей, свиней, був кінь).

Про гододомор 1932-1933 років чула від батьків. В її селі одяг міняли на висадки з буряків, а деякі ще мали змогу пекти паляниці Подруга її матері йшла міняти одяг на їжу і зустріла по дорозі дуже красиву дівчину, але уже опухлу від голоду і дала їй

* Робота здійснена в рамках виконання фундаментального дослідження №0115U000677 «Історичний розвиток порубіжжя Північно-Східної України як засіб конструювання загальнонаціональної моделі історичної пам'яті».